

GONDOLATOK A NYÁRFATERMESZTÉS IDŐSZERŰ KÉRDÉSEIRŐL

Dr. Halupa Lajos

A nyárfatermesztésünkben jelentkező hibákat és a fejlődést akadályozó gondokat az érvényben lévő rendelkezések, a kidolgozott erdőművelési irányelvek megismertetésével, betartásával, a szükséges anyagi érdekelttség biztosításával lehet megszüntetni. Ehhez biztosítani kell a termőhelyfeltáráshoz szükséges feltételeket, a tuskózás és talaj-előkészítés erő- és munkagégeit. Ki kell dolgozni az új követelményeknek megfelelő egységárákat és felügyeleti módszereket.

Nyárfatermesztésünk fejlesztése 1951-ben kezdődött és 1966-ban a cellulóz nyárprogrammal kibővült. Ennek legnagyobb eredménye, hogy a nyárák által elfoglalt terület ma már megközelíti az összes erdőterület 7⁰/₀-át, és a kitermelhető fatömeg 16—20⁰/₀-át. (Sali E. 1979.) Nincs a nyárákon kívül egyetlen fafajunk sem, amely területarányához képest ilyen nagyarányú kitermelhető fatömeget adna.

E kiemelkedő eredmények ellenére a nyárfatermesztési program megvalósítása során az összes nyárral borított terület mintegy 45—50⁰/₀-a gyenge fatermőképességű, részben gazdaságtalan állományt eredményezett. Ennek oka részben a termőhely helytelen megválasztása és az alapvető technológiai kivánalmak be nem tartása volt. Ezért a szakemberek jelentős köre nyárfatermesztésünk eddigi eredményeit kétségbevonja és a magyarországi nyárfatermesztés jövőjét megkérdőjelezi. A nyárfatermesztéssel foglalkozó gyakorlati szakemberek szűkebb köre, éppen az őket ért gyakori támadások miatt nem értenek egyet az elmúlt időszak tapasztalatainak kritikai elemzésével. Szerintem egyik véleményt sem szabad változtatlanul elfogadnunk.

Számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy a jugoszláv—magyar cellulózipari egyezménynek megfelelően évente 270 ezer m³ nyár papírfát kell szállítani és a hazai felhasználás is eléri ezen mennyiségnek a felét. Mindkét feladat teljesítése fontos népgazdasági érdek, aminek a sikeres teljesítése viszont feltételezi az eddig megtett út kritikai felülvizsgálatát, az eddiginél eredményesebb termesztési módszerek kidolgozását és alkalmazását.

A magyarországi nyár termőhelyeknek csak kis része (15—20⁰/₀) igazán optimális az intenzív nyárfatermesztés számára. Ezek a termőhelyeken a 15 éves kori összes fatermés átlagnövedéke 20 m³/ha vagy ennél nagyobb. Nyárasaink jelentős része azonban az igényeket kevésbé kielégítő ún. határtermőhelyeken áll. Ezek a termőhelyeken nagyon sok esetben optimális termesztési technológia mellett is legfeljebb IV—VI. fatermési osztályú állományokat tudunk létesíteni. Ezeknek az állományoknak a fenntartása még nagyobb részben gazdaságos, ha azok az optimális véghasználati törzsszámmal rendelkeznek. Ebben az esetben a IV. fatermési osztályú 'I—214' állományok 15 éves kori összes fatermésének az átlagnövedéke 14 m³/ha, az V. fatermési osztályban pedig 11—10 m³/ha (Halupa—Kiss R., 1978). Márkus László (1978) számításai szerint az ökonómiai határ ott van, ahol az állomány 15 éves kori összes fatermésének

az átlagnövedéke — véghasználati korban, az 1978-as árakon számítva — 10 m³/ha körül van. Egyesek szerint a jelenlegi kedvező faárak mellett az ökonómiai határ ennél alacsonyabb átlagnövedéknél, 7—8 m³/ha-nál van. Azokra a termőhelyekre, amelyeken a nemes nyárral a 10—11 m³/ha-os átlagnövedéket nem lehet elérni, nem helyes nemesnyárat telepíteni, mivel sok esetben más fafajok ezeken a termőhelyeken nagyobb értéket adnak.

A helyes technológia fontossága

A hazai nemesnyárasok jelentős részét határtermőhelyeken létesítették. Itt alapvető fontosságú az optimális termesztési technológia megválasztása és alkalmazása. Külföldi és hazai kísérletek, valamint tapasztalatok egyértelműen igazolják, hogy pl. a talajelőkészítés, vagy a talajápolás elhagyása, illetve ezek rossz minősége következtében, termőhelytől és fajtától függően az elérhető fatermési osztályhoz képest a tényleges fejlődés egy, vagy több fatermési osztállyal is alacsonyabb lehet. Ez a csökkenés az összes fatermésben 40—150 m³ kiesést jelent hektáronként fajtától, termőhelytől és ültetési hálózattól függően. Ez az egyik oka annak, hogy a határtermőhelyeken a helyesen megválasztott és végrehajtott technológiával létesíthető, a gazdaságosság határán levő nyárasaink több mint fele gazdaságtalan, sok esetben 0 fatermőképességű.

A nemesnyárasok felújítása

A rendelkezésünkre álló statisztikai adatok szerint a meglévő nyárasaink 60—70%-a az 1980-as évek végéig véghasználatra kerül. Kérdés, hogy ezek közül mit és hogyan kell felújítani? Véleményem szerint mindazoknak a nyárasoknak a helyén, ahol a megfelelő technológia alkalmazása mellett a véghasználati korra vonatkoztatott összes fatermés várható átlagnövedéke 10 m³/ha, vagy annál több, nemes nyárral kell felújítani. A meglévő nyárasaink 75—80%-ának a termőhelye erre alkalmas. Ezzel szemben, elsősorban a mezőgazdasági üzemek jelentős része a meglévő nemesnyárasainak alig 1/3-át akarja újból nyárral felújítani. Ennek a korábbi hibák következtében kialakult nyárfaellenes szemlélet mellett az is oka, hogy a mélyforgatás nélkül végzett nyár felújítások döntő többsége nem hozta meg a várt eredményt. A szükséges talajelőkészítést azzal az indokkal nem végzik el, hogy az alacsony egységárakba a tuskózási és mélyforgatási költségek nem férnek bele. Ezek elvégzése esetén a felújításra ráfizetnének.

Az eddigi termesztési tapasztalatok szerint megfelelő eredményt csak a termőhely által meghatározott optimális mélységű talajelőkészítés adott. Ez alól legfeljebb csak néhány igen kedvező ártéri nyár termőhely lehet kivétel.

A felújításban a mélyforgatás elvégzésének alapfeltétele a tuskózás végrehajtása. Jelenleg azonban a tuskózás egységáraiból ezt a munkát nem lehet elvégezni. Ezen kívül a tuskózáshoz megfelelő erő- és munkagépek sem állnak kellő számban rendelkezésre. Ahhoz tehát, hogy a nyárfelújításnál komolyabb előrehaladást lehessen elérni, elsősorban a tuskózás és a talajelőkészítés gondjait kell megoldani. Ennek feltételei a következők: a munka elvégzéséhez szükséges (az eddigiektől akár eltérő technikai megoldású és önköltségű) erőgépek és munkagépek biztosítása, az egységárak felemelése, a megfelelő szakmai és hatósági felügyeletben a technológiai körülmények szigorú érvényesítése. Az utóbbi alatt azt értem, hogy a gazdálkodónak csak azért a munkáért fizessenek, amit technológiai előírásoknak megfelelő minőségben végzett el. Ezt természetesen nemcsak a talajelőkészítésre, hanem minden műveletre kell érteni. Ehhez módosítani kellene az erdőösztések átvételi rendszerét is. A jelenlegi

mennyiségi szemlélet helyett a minőséget is figyelembe vevő eljárást kellene kidolgozni és széles körű megvitatás után bevezetni. Elképzelésem szerint ennél a következőket kell számításba venni:

Megfelelő termőhelyfeltárás után minden arra alkalmas területre elő kell írni, hogy előreláthatóan milyen fatermőképességű nyárást lehet ott létesíteni. Az egységárat a gazdálkodó csak akkor kapja meg, ha az előírást teljesíti. Ha az állomány ennél gyengébb, de még az ökonómiai küszöb fölött van, akkor már csökkentett egységárat kapjon. Ha az állomány fatermése az ökonómiai küszöb értékét sem éri el, akkor a gazdálkodó ne kaphasson állami támogatást.

A nyár felújítási kötelezettséget azért is elő kellene írni, mert ahol a termőhelyi adottságok ezt lehetővé teszik, más fafajjal, pl. erdeifenyővel sokkal egyszerűbben, esetleg kisebb ráfordítással és kockázat nélkül elvégezhető a felújítás. A nyárral történő felújítást ezenkívül megfelelő egységárok kialakításával, a gazdálkodók anyagi érdekeltségének növelésével is elő lehet segíteni.

A tuskózásos talajelőkészítés végrehajtásához szükséges eszközök anyagi előfeltételeit az erdőfenntartási alapból, esetleg a fakitermelésből képződött jövedelem egy részének felhasználásával, továbbá a mezőgazdasági üzemeknél társulások létrehozásával lehetne megteremteni. (Ez évtől az ÁG-ok és MGTSZ-ek is tagjai a közös fenntartási alapnak. Ezért a forrásképzésben különbséget tenni nem szabad.)

A nevelővágások tapasztalatai

Az elmúlt években a több tízezer ha-on végrehajtott nevelővágások legfontosabb tapasztalata, az, hogy nem veszik figyelembe az időpont megállapításánál a fajtát, a növéteret és a termőhelyet. A véghasználati törzsszám sok esetben eltér az optimálistól, szélsőséges esetekben annak csak 50%-a, vagy annál is kevesebb. A kisebb gondot az okozza, ha a nevelővágást az optimális időnél korábban hajtják végre, mert ebben az esetben az előhasználati fatömeg ugyan csökken, míg a véghasználati fatömeg valamivel növekszik. Az összes fatermés ebben az esetben csak kis mértékben lesz kevesebb.

Sokkal nagyobb a kár, ha az optimális időpontnál később hajtják végre a belenyulást. Az intenzív növekedésű nyárfajtáknál legfeljebb egy-két éves késés engedhető meg. Három, vagy több éves késés esetén már nem érdemes a nevelővágást elvégezni, hanem a véghasználatot a hálózattól függően, korábban kell végrehajtani. Ezt több nyárnevelési kísérlet alapján állapítottuk meg.

A legnagyobb hibát akkor követik el, ha a nevelővágás után a visszamaradt törzsszám az optimális véghasználati mennyiségnél kevesebb. Ez leggyakrabban akkor következik be, ha a nevelővágást olyan termőhelyen is elvégzik, ahol a közepes ültetési növéter 12—16 m² véghasználati hálózatnak számít, vagy ha a szükségesnél több, erősebb belenyulást hajtanak végre, továbbá ha — helytelenül — a sablonos módszert alkalmazzák a kombinált módszer helyett.

Ezek az egyébként megfelelő fatermést adó gazdaságos nyárasok a jelenlegi 150, vagy ennél is alacsonyabb ha-onkénti törzsszámukkal semmiképpen sem öregbítik nyárfatermesztésünk jóhírét. Ezért a következőkben szigorúan meg kell követelni, hogy a gazdálkodók a nyárneveléssel kapcsolatos — elsősorban a véghasználati törzsszámra vonatkozó — előírásokat tartsák be. Ennek esetleg büntető szankciók alkalmazásával is érvényt kellene szerezni.

A nyárfatermesztésre alkalmas területek kiválasztásának gondjai

A következő években a telepítési terület — az ismert okoknál fogva — várhatóan csökken. A beruházás hatékonysága, illetve az új területeken megter-

melhető fatömeg tekintetében egyáltalán nem mindegy, hogy milyen fatermőképességű területekre telepítenek. Ezért alapvető fontosságú, hogy a rendelkezésre álló területek közül azokat hasznosítsák fatermesztésre, amelyekben a legkisebb ráfordítással a legnagyobb fatermést lehet elérni. Ehhez a termőhelyvizsgálatot a telepítendő terület többszörösén, legalább 2–3-szorosán kellene elvégezni, hogy legyen miből a legalkalmasabbakat kiválasztani. A telepítési hiteleket nem kellene megyékre, vagy felügyelőségekre lebontani, hanem a gazdálkodók az igényüket a MÉM Erdészeti és Faipari Hivatalhoz beruházási pályázatként adnák be. A pályázatnak a különböző adatok mellett elsősorban a terület részletes termőhelyvizsgálatát, ez alapján a telepíthető fafajt és ennek várható fatermőképességét kellene tartalmazni.

AZ ELMÉLET ÉS A GYAKORLAT KAPCSOLATA AZ ERDŐGAZDÁLKODÁSBAN

A Magyar Tudományos Akadémia tisztújító közgyűlésén, 1980 májusában meghatározta a tudomány haladásának az irányát.

Ennek a távlati elképzelésnek kell érvényre jutnia az erdőgazdálkodásban is. Országunk egyre több fát igényel. A fafelhasználásnak a hazai forrásból való egyre nagyobb mértékű kielégítése érdekében előfakészletünket gyors ütemben növelni kell. Ennek megvalósítása érdekében nélkülözhetetlen az elmélet és a gyakorlat kapcsolatának a továbbfejlesztése.

A faszükséglet kielégítésének a legsúlyosabb teherterele a magas importhányad. A behozott fáért egyre több sertéshúst, hízómarhát, autóbust, bitument stb. kell adnunk. Ezekért olyan ipari alapanyagokat is kaphatnánk, amelyek nálunk nem termelhetők meg olyan kedvezően, mint a fa (pl. vasércet, olajat, villanyáramot). Kézenfekvő tehát az erdészeti tudomány és a gyakorlat együttes tevékenységének a fejlesztése a több fa megtermelése érdekében.

Az erdészeti tudomány eredménye a gyakorlattal együttműködve mérhetően a felhasználható fa megtermelésében is realizálódik. A tudomány a társadalmi újratermelési folyamatban olyan szerepet tölt be, mint a kenyérsütésnél az élesztő. Megfelelő módon és arányban össze kell kapcsolni az erdészeti kutatást az oktatással, a műszaki fejlesztéssel és a gyakorlati végrehajtással. Ekkor tudja igazán betölteni az élesztő szerepét.

A faimport szinten tartása, vagy csökkentése, az export növelése érdekében széles nemzetközi gazdaságpolitikát kell folytatni. Ismerni kell a fával rendelkező országok várható politikáját és abból jó előre le kell vonni a következtetést. Célszerű lett volna korábban jelezni, hogy a környező partnerországokban az ésszerű szállítási távolságon belül kifogy a népgazdaságunkat főként érintő fenyő. Más kedvező piaci lehetőségek is csökkentik a Magyarország felé történő exportot. Nagyobb távolságról csak készterméket hozhatunk — például papírt a Szovjetunió szibériai területéről.

Úgy tűnik, hogy a technika viszonylagosan alacsonyabb színvonalán álló magyar erdőgazdálkodás a versenyben hátrább szorult. Nem hangsúlyoztuk eléggé, hogy a szervezeti felépítés az erdőgazdálkodásban jobb is lehetne. A vertikális profil nagyon szűk, kevés a lehetőség a késztermék előállítására. A versenyképesség megjavításának döntő feltétele a korszerű szervezési elvekkkel, technikával és értékesítési módszerekkel összhangban álló szervezeti forma.